

Informace o poradě ministrů zahraničních věcí členských států Varšavské smlouvy ve Varšavě ve dnech 8. - 10. 2. 1967

Ve dnech 8. - 10. února 1967 se konala ve Varšavě porada ministrů zahraničních věcí členských států Varšavské smlouvy. Porada byla svolána z iniciativy SSSR s cílem projednat kroky socialistických zemí vůči NSR v souvislosti s jejím současným zahraničně politickým kursem a vyměnit si názory na problémy spojené s prosazováním Bukurešťské deklarace o zajištění míru a bezpečnosti v Evropě.

Porada byla původně svolána na 7. února do Berlína. Dne 3. února však sdělili rumunští soudruzi, že vzhledem ke kritice jejich politiky, kterou uveřejnil ve svém úvodníku list Neues Deutschland v souvislosti s navázáním diplomatických styků mezi RSR a NSR, nepovažují za možné do Berlína přijet. Navrhli odložit schůzku a konat ji v jiném místě. Výsledkem společného projednání vzniklé situace byla dohoda setkat se 8. února ve Varšavě.

Varšavské porady ministrů zahraničních věcí se zúčastnili ministři I. Bašev (BLR), V. David (ČSSR), J. Péter (MLR), O. Winzer (NDR), A. Rapacki (PDR) a A. Gromyko (SSSR). Rumunský ministr zahraničních věcí byl zastupován svým náměstkem M. Malitsou.

Soudruha Davida doprovázel náměstek ministra s. O. Klížka a poradci.

Účastníky porady přijal 1. tajemník ÚV PSDB s. Gomuška a ministři zahraničních věcí ČSSR, NDR a SSSR byli v předvečer porady hosty předsedy Rady ministrů FLR soudruha Cyrankiewicze.

Porada schválila pořad jednání tak jak byl navržen SSSR. Na pořadu byly dva body:

- 1) Další opatření zemí Varšavské smlouvy v souvislosti se zahraničně politickým kursem nové vlády NSR;
- 2) Vzájemná informace o odezvě vlád evropských a jiných zemí na Bukurešťskou deklaraci o zajištění míru a bezpečnosti v Evropě.

V rozhovorech těsně před zasedáním i v jeho průběhu vykrystalisovalo, že delegace SSSR, PLR a NDR považují za hlavní otázku postup socialistických zemí vůči NSR se zvláštním zřetelem k situaci, která vznikla po navázání diplomatických styků mezi RSR a NSR.

To se ukázalo při prvním rozhovoru, k němuž pozval s. Rapackí s. Davida v den příjezdu. Soudruh Rapackí uvedl, že PLR je pro to, aby země, které neuzavřely diplomatické styky s NSR se dohodly, že nepovažují za vhodné tak učinit nyní, kdy NSR nadále neuznává hranice, nevzdala se atomových ambicí a hlavně nevyvodila žádné důsledky z existence dvou německých států. Přitom s. Rapackí prohlásil, že ve dvou otázkách jsou příznivé vyhlídky. Rýsuje se dohoda o nerozšiřování jaderných zbraní. To Německou spolkovou republiku zabrzdí. Dále: není vyloučeno, že NSR najde formulaci pro uznání definitivnosti hranice na Odře-Nise. S. Rapackí k tomu dodal: nebudeme formalisté, jestliže přitom zmíní mezinárodně právní výhradu, že teprve mírová smlouva s celoněmeckou vládou může tento fakt fixovat. Avšak - podle jeho slov - hlavní je to, že bez uznání NSR chybí taková kroka (jistě příslušnému) záruky. Soudruh Rapackí uvedl, že k reálnosti vyhlídek našeho boje za uznání NDR ho povzbudily i jeho rozhovory ve Francii. Byl z nepřímých, avšak jednoznačných náznaků francouzských činitelů usoudil, že Francie bude postupně vycházet z existence dvou německých států a přibližovat se uznání NDR. Soudruh David nereagoval na jeho návrh na dohodu socialistických zemí uzavírat diplomatické styky s NSR.

Při další akci polských soudruhů - večeři, na níž pozval s. Cyrankiewicz soudruhy z SSSR, NDR a ČSSR bez RSR, MLR a BDR, bylo již jasné, že jde o to, aby nejdříve bylo docíleno shody mezi čtyřmi z "cementového jádra Varšavské smlouvy" (výrok s. Cyrankiewicze) a že je snaha získat pro společný postup ČSSR (s. Rapacki k s. Davidovi: "Všichni se nyní dívají na vás"). Podle všeho polští, sovětsí a němečtí soudruzi již byli dohodnuti v otázce protokolu o nenavazování diplomatických styků s NSR. V průběhu večeře náměstek s. Gromyka s. Semjonov v rozhovoru se s. Kličkou obsáhle zdůvodnil názory vedení SSSR. Kladi důraz na tři otázky:

1) Nová taktika vlády NSR je výrazem komplotu kapitalistických států proti jednotnému postupu socialistických zemí s dalekosáhlým cílem zlikvidovat socialismus v "DR. Je společným úkolem socialistických zemí tomu zabránit. Z hlediska tohoto úkolu stojíme na křižovatce politiky socialistických zemí v německé otázce.

2) NDR je v obtížné situaci politicky i psychologicky. SED prosazuje novou politiku. Sjednocení bylo "odepsáno". To je z národního a vnitropolitického hlediska pro NDR velké břímě. Musíme stát při NDR a prosadit její rovnoprávnost. Nesmí se v NDR rozšířit pocit méněcennosti, druhořadosti, osamocení. Další navazování diplomatických styků socialistických zemí s NSR, které NSR navrhuje aniž mění politiku vůči NDR, by mohlo působit v NDR jako zrada.

3) Postup ČSSR má v tomto okamžiku velký význam jak pro NDR, tak pro postoj MLR a BDR.

(Podrobný záznam o večeři u s. Cyrankiewicze viz příloha IV/e)

Konkrétním výrazem snahy SSSR přispět k jednotnému postupu socialistických zemí byl návrh s. Gromyka přednesený jménem ÚV KSSS s. Davidovi, kterého navštívil ještě tentýž den před půlnocí. S. Gromyko sdělil, že ÚV KSSS je toho názoru,

že ministři šesti socialistických zemí bez RSR by měli na probíhajícím zasedání sestavit a podepsat protokol, obsahující kontakování, že nejsou podmínky pro navázání diplomatických styků s NSR těmi socialistickými státy, které je dosud nenařazaly, vzhledem k tomu, že NSR zaujímá nezměněné stanovisko. Formuloval velmi zhruba dvě varianty takového protokolu. Doporučoval, aby otázka Mnichova byla zahrnuta do protokolu mezi postuláty socialistických zemí. S. Gromyko při zdůvodnění návrhu hodnotil situaci s ohledem na strategii Západu a zvláště NSR, která má za cíl oslabit a izolovat NDR a ovlivnit vývoj v NDR tak, aby v ní byl zatlačen a nakonec likvidován socialismus. Zdůraznil, že je třeba vyloučit možnost, aby různé socialistické země postupovaly různě, což by oslabilo vcelku naše pozice v Evropě. Řekl, že je třeba dát masivní podporu NDR a zároveň izolovat nesprávný a zákeřný postup RSR.

Soudruh David seznámil s. Gromyka se zásadami svého vystoupení, které shodně hodnotí situaci v NSR a nutnost našeho koordinovaného postupu. Sdělil mu, že nemá zmocnění k podpisu navrhovaného protokolu a že si je musí od vedení strany vyžádat. Jako alternativu dal s. Gromykovu v úvahu odvést návrh protokolu ze zasedání domů, předložit jej k rozhodnutí a pak se vzájemně o stanoviscích vedení informovat. S. Gromyko nebyl pro tento postup a velice zdůrazňoval, že zasedání ministrů bez výsledného protokolu by bylo nutno považovat za zcela neúspěšné. Opakovaně vyslovil jménem ÚV KSSS prosbu předložit do Prahy stanovisko SSSR a požádat o rozhodnutí do středy 8. února tj. do večera.

Po přípravné práci prvního dne bylo zahájeno zasedání. V projevech ministrů zahraničních věcí byla s určitým napětím očekávána jejich celková koncepce i jednotlivá stanoviska.

Úst. projev (s. David vystoupil jako druhý po s. Winzerovi) vycházel z širšího rámce mezinárodní situace a z celkové koncepce Bukurešťské deklarace. Projev byl přijat s velkým zájmem

a jeho zásadní stanoviska v otázce NSR vnesla jasno do poměrně nervosní atmosféry zasedání. Stejnou linií měla vystoupení soudruhů Gromyka, Rapackého, Winzera a Baševa. Soudruh Péter nechal některé otázky otevřené a s. Malitsa rozvíjel koncepci, která byla obsažena ve známém článku Scintei po navázání diplomatických styků RSR - NSR. Žádný z projevů nezostřil vztah k RSR. (Rumunští soudruzi vzkázali ještě před zasedáním do Budapešti, že bude-li napadena ve Varšavě rumunská zahraniční politika, odejdou rumunští soudruzi ze zasedání).

V nejdůležitějších problémech byla zaujata tato stanoviska:

Hodnocení nové vlády NSR. Názor, že v její politice se změnila pouze taktika a metody, přičemž v hlavních otázkách re-
vanšistické koncepce nenastaly změny, byl jednoznačně zastáván SSSR, PLR, NDR, ČSSR, MLR a BLR. Soudruh Péter přitom zdůraznil národní zájmy MLR ve vztahu k NSR a uvedl, že postup MLR bude stanoven vedením po jeho návratu z Varšavy s přihlédnutím k stanovisku ostatních. Soudruh Malitsa kladl důraz na spolupráci na zásadách mírového soužití, NSR nevyjímajíc, a konstatoval, že "vývoj v NSR i v její zahraniční politice nám ještě neříká dost, abychom mohli udělat definitivní hodnocení; jsou tam nové akcenty, to se řeklo již v Bukurešti".

K tzv. východní politice NSR. Až na s. Malitsu všichni byli toho názoru, že je to politika diferencovaná s hlavním cílem izolovat NDR nejen směrem na Západ, ale i uvnitř socialistického tábora. Do popředí se dostala otázka boje proti tzv. nároku NSR na "výlučné zastupování".

K Hallsteinově doktríně. Všichni až na s. Malitsu se shodli, že v dnešní taktice jí NSR pouze modifikuje. Soudruzi Winzer a Rapacki formulovali problém takto: Modifikace Hallsteinovy doktríny vůči socialistickým zemím sleduje cíl dosáhnout ještě většího jejího působení proti NDR. Přitom NSR jí dále prosazuje vůči třetím zemím. Soudruh Malitsa tvrdil, že diplomatické styky RSR-NSR představují průlom do Hallsteinovy doktríny.

K taktice socialistických zemí. Všichni se shodli, že je nutno čelit úmyslům NSR a působit ve směru změn v hlavních otázkách její koncepce. Ministři SSSR, PLR, NDR, ČSSR uvedli, že ve světle taktiky NSR je třeba vidět problém diplomatických styků, přičemž soudruzi Winzer a Rapackí je konkrétně odmítly jako škodlivé. Soudruzi Bašev a Péter se o diplomatických stycích nezmínili. Soudruh Malitsa zastával názor, že je nutno dobývat jednu pozici za druhou a že je neresalistické chtít všechno.

K otázce aktivního působení s cílem docílit změn politiky NSR mluvil nejvýrazněji s. David, pak soudruzi Rapackí a Gromyko. Zůstalo však jen při konstatování. Koordinovaný program aktivního působení nebyl diskutován a je to zatím nespíněný důležitý úkol.

K otázce jednoty a koordinovanosti postupu socialistických zemí. Všichni se vyslovili zásadně pro.

(Pro ilustraci stanoviska Sovětského svazu k zahraničně politickému kursu nové vlády NSR se přikládá projev s. Gromyka k 1. bodu jednání - příloha IV/d).

V pozadí zasedání se přitom korečně vyvíjela příprava tajného Protokolárního záznamu o dohodě (pokud jde o diplomatické styky s NSR). SSSR předložil návrh dohodnutý s PLR a NDR. Negativně se projevila skutečnost, že některé země nebyly informovány předem a neměly stanovisko svých vedoucích orgánů. To se týkalo ČSSR, BLR, NDR.

Soudruh David na základě pokynu předsednictva ÚV KSČ uplatnil připomínky k návrhu Protokolárního záznamu o dohodě na schůzce se soudruhy Rapackým a Gromykem. (Záznam o tomto jednání v příloze IV/b) byly přijaty a oba soudruzi sdělili, že budou u ostatních (NSR, BLR, NDR) uplatňovat anónní protokoly s těmi připomínkami. Delegace MLK se rozdělila v otázce podpisu protokolu (podle sdělení s. nám. Erdegyáie s. Kliškovi). Soudruh Péter nebyl pro přijetí Protokolárního

záznamu o dohodě, neboť obdržel nesrozumitelný pokyn z Budapešti, který naskládal docílit k otázce NSR dokument, který by mohli podepsat i Rumuni. Soudruh Erdelyi byl pro to, přesto protokol podepsat, k čemuž nakonec došel z Budapešti souhlas. Soudruh Winzer žádal, aby v novém znění (s šs. podmínkami) byl zostřen výraz o podmíněnosti diplomatických styků s NSR. Soudruh David nepřijal dodatek NDR. Soudruh Winzer poslal nové znění do Berlína, nedostal však spojení se s. Ulbrichtem a nové znění Protokolárního záznamu o dohodě parafoval o své újmě. Soudruh Bašev dostal souhlas ze Sofie v noci na pátek. Protokolární záznam o dohodě byl parafován per rollam těsně před koncem zasedání.

Do rámce prvního bodu zasedání je nutno zařadit přijetí ministrů na ÚV PSDS a výklad s. Gomulky (viz příloha IV/c).

x x x

Projednávání otázek souvisejících s prosazováním Bukureštské deklarace o zajištění míru a bezpečnosti v Evropě byly věnovány dvě schůze (9. a 10. února 1967).

Potvrdilo se, že mezi socialistickými státy existuje shoda názorů na úkoly, jež před nimi staví program zajištění míru a bezpečnosti v Evropě, vytyčený na Bukureštském zasedání Politického poradního výboru v červenci 1966.

Jednomyslně byl zdůrazňován kladný vliv myšlenek Bukureštské deklarace na vývoj v Evropě. Současně bylo připomenuto, že nelze očekávat splnění vyhlášených postulátů evropské bezpečnosti v krátké době a že postup socialistických zemí musí počítat s tvrdšími odporem imperialistických sil, které se nevzdávají svých agresivních cílů. Souhlasně byl přijat názor s. Gromyky, že uskutečňování programu zajištění míru a bezpečnosti v Evropě je dlouhodobým procesem a účinky boje socialistických zemí se nemohou měřit počtem dosažených úkolů o jednotlivých otázkách, nýbrž odrazem v praktické politice západoevropských zemí a v postoji veřejnosti. Nelze upadat do primitivního chápání efektivity našeho boje a nevidět obrovskou přitažlivost myšlenek pro široké vrstvy. Bylo zdůrazněno, že nezbytným předpokladem účinnosti akcí socialistických zemí, jež jsou a nadále budou hlavní silou působící k normalizaci situace v Evropě, je jejich jednotné a koordinované úsilí. Umožňuje čelit taktice imperialistických kruhů oslabovat účinnost našich kroků diferencovaným přístupem k jednotlivým socialistickým zemím i k jednotlivým problémům.

Nezbytným předpokladem postupu, jenž povede k vytěsnění cílů, je nutnost komplexního prosazování postulátů a zásad Bukureštské deklarace, což znamená klást důraz na hlavní články a nepřipustit oslabování pozornosti k požadavkům, bez jejichž splnění není myslitelné skutečné zlepšení situace v Evropě.

Za hlavní články úsilí socialistických zemí bylo souhlasně označeno dosažení uznání poválečného uspořádání v Evropě, včetně respektování neodotknutelnosti existujících hranic, zmaření jaderných ambicí NSR, uznání existence dvou vyčleněných německých států.

Pouze ve vystoupení RSR chyběl důraz na hlavní postuláty a stanovisko s. Malitsy vycházelo ze známého zaměření politiky NSR na přednostní prosazování kroků, které navyvolávají kontraverze.

Účastníci porady zdůrazňovali, že skutečným nebezpečím pro mír a bezpečnost v Evropě je politika USA, využívající ke svým cílům NATO, a revanšistický kurs NSR, zaměřený na změnu poválečného uspořádání v Evropě.

Tyto síly se nevzdaly politiky z pozice síly a počítají s použitím násilí při uskutečňování svých cílů.

Ministři si vyměnili zkušenosti z dosavadního prosazování Bukurešťské deklarace, informovali se vzájemně o výsledcích dosažených ve dvoustranných kontaktech se západoevropskými státy a shodli se v názorech (kromě RSR, která se k mnoha závazným aspektům boje za evropskou bezpečnost nevyjádřila) na další postup.

Byla všeobecně konstatována užitečnost a nutnost dvoustranných kontaktů a možnosti pro jejich rozšiřování. Poskytují možnost přiblížit se k politickým kruhům v západní Evropě, které nejsou zainteresovány na vyvolávání napětí a na upevňování NATO, a otevírají cesty k působení na postupnou změnu jejich stanovisek směrem k zaujetí reálného postoje k hlavním evropským otázkám. Je třeba posilovat tendence k uvolnění svazků uvnitř NATO a k oslabení vlivu USA.

V rozvoji kontaktů se pozornost všech socialistických států zaměřuje na Francii. Ukazuje se, že mezi socialistickými státy a Francií existují styčné body dané společným názorem na řadu

důležitých otázek, jako je nedotknutelnost existujících hranic, zabránění jadernému vyzbrojení NSR, koncepce v otázce sjednocení Německa (s. Gromyko). Program evropské bezpečnosti a pevný postoj socialistických zemí pomohly Francii v těch směrech její politiky, v nichž Francie přispívá ke snížení napětí (s. Rapacki). Bylo všeobecně konstatováno, že ve stycích s Francií existují široké možnosti pro prosazování postulátů Bukurešťské deklarace.

Ukazuje se, že v západoevropských státech sílí přesvědčení o nezměnitelnosti poválečného uspořádání v Evropě a o nedotknutelnosti hranic. V našem boji nalézáme podporu v postoji Francie, která ze všech západoevropských zemí zaujímá nejjasněji vyjádřené stanovisko.

V západní Evropě si v podstatě nikdo nepřejí, aby NSR byla vyzbrojena jadernými zbraněmi. Pozice socialistických zemí a Francie přispívají k maření pokusů ospravedlnit zahrnutí NSR do jaderné integrace NATO. Významným činitelem v boji proti jaderným ambicím NSR by bylo sjednání smlouvy o nerozšířování jaderných zbraní. S. Gromyko stručně informoval o kontaktech mezi SSSR a USA při přípravě návrhu Smlouvy a řekl, že bude třeba se navzájem poradit poté, až SSSR dostane od USA odpověď na některé otázky, jež v kontaktech položil.

Bylo rovněž zdůrazňováno, že NSR ztrácí půdu pro prosazování své revanšistické koncepce v otázce sjednocení Německa. Západoevropské státy v různé míře chápou aktuálnost této otázky. Francie interně zastává dokonce stanovisko, že sjednocení není možné ani žádoucí (s. Gromyko). Naše úsilí musí být především zaměřeno na otázku uznání existence dvou svrchovaných německých států a normalizace vztahů západoevropských států s NDR.

Ve dvoustanných kontaktech se západoevropskými státy bylo zjištěno, že se ujímá myšlenka svolání celoevropské konference o bezpečnosti a spolupráci. Existuje však mnoho nevyjasněných

otázek, pokud jde o dobu konání, účastníky a program konference. S. Gromyko navrhl v této souvislosti posoudit námět na vytvoření iniciativní skupiny k přípravě konference. Skupina by mohla být složena z rovného počtu zemí, náležejících na jedné straně k Varšavské smlouvě a na druhé straně k NATO, a z určitého počtu evropských neutralů. Bylo zřejmé, že námět sleduje mj. cíl postavit proti koncepci rozvíjené RSR v tzv. skupině devíti myšlenku, jež důsledně vychází z Bukureštské deklarace. Námět byl příznivě přijat účastníky, přičemž bylo zdůrazněno (s. Winzer), že musí být zajištěna nediskriminace NLR.

Ministři zahraničních věcí SSSR, ČSSR, PLR, NDR, MLR a RSR zastávali v otázkách prosazování Bukureštské deklarace vcelku shodné koncepce. Nejúplnější obraz o výsledcích i dalších perspektivách působení programu evropské bezpečnosti podali ss. Gromyko, David a Rapackí.

Delegace RSR zdůrazňovala, že je třeba především využívat pozitivních tendencí, jež v Evropě převažují a kladla důraz na postup vyznačující se používáním dílčích kroků. Její vystoupení bylo neseno nepolemickým tónem a vyznívala z něho snaha ospravedlnit postup RSR. S. Malitsa v této souvislosti informoval o krocích podnikaných RSR v rámci tzv. skupiny devíti států. Zdůraznil, že RSR je proti tendenci institucionlizovat činnost skupiny a že usiluje o rozšíření okruhu států, podílejících se na realizaci myšlenek rezoluce Valného shromáždění OSN o dobrých sousedských vztazích v Evropě.

Postup RSR nebyl kritizován přímo, avšak v projevech některých účastníků byla zdůrazňována hlediska, která stavěla rumunské téze do kontrastu se základní koncepcí a hlavními postuláty Bukureštské deklarace.

Souhrn David ve svém vystoupení informoval účastníky zasedání o krocích, které ČSSR uskutečnila nebo chystá. Účastníci zasedání vzali informaci na vědomí.

Provedená výměna názorů byla velmi cenná a přispěla k jednotnému chápání cílů socialistických zemí v otázkách evropské bezpečnosti a ke shodě o prostředcích k dosažení těchto cílů.

x x x

Závěrečné komuniké. Až do návrhu s. Davida nikdo nemyslel na závěrečné komuniké, které by veřejnosti ukázalo jednotu a podtrhlo, že šlo o jednání na základě Bukureštské deklarace. Na schůzce soudruhů Davida, Rapackého a Gromyka bylo dohodnuto, že jejich náměstkové na základě čs. návrhu upraví znění komuniké, které čs. delegace projedná se všemi účastníky. Problém byl v tom, že s. Malitsa kategoricky prohlásil, že má strohou nepřekročitelnou instrukci podepsat suché oznámení o konání porady a o účastnících s konstatováním, že se porada týkala otázek bezpečnosti a míru v Evropě. Odmítal zmínit Bukureštskou deklaraci a za naprosto nepřijatelnou prohlásil zmínku, že se diskutovalo o opatřeních či úsilí socialistických zemí na základě Bukureštské deklarace. Zřejmě čekal se stanoviskem až do konce, podle toho, zda bude na zasedání řečeno něco proti RSR. Zdlouhavá jednání o komuniké zapříčinila odsunutí závěrečného zasedání. Nakonec dal s. Malitsa po zdlouhavých jednáních souhlas se zněním, které bylo publikováno.

Svolání Politického poradního výboru. Soudruh Péter dal ve svém projevu v úvahu svolání v polovině tr. nebo ve druhé polovině roku Politického poradního výboru Varšavské smlouvy k otázkám evropské bezpečnosti, přičemž by se mohly projednat i jiné otázky. Předtím by se mohla konat schůzka ministrů zahraničních věcí. V rozhovoru mimo zasedání řekl s. Gromyko, že v této otázce nemá z domova instrukce a doporučil, aby se ministři dohodli na tom, že budou své vedení informovat. Šel se klonit k tomu, aby termín byl kolem poloviny roku po konferenci komunistických stran Evropy.